

Máriás József

Árnyékoszlatás

Vasy Géza könyvei Illyés Gyuláról

A nyolcvanas–kilencvenes években bekövetkezett politikai–társadalmi fordulattal egyidejűleg megindult a kultúra, az irodalom szerepének az átértékelése is. A valóban szükségszerű folyamatban azonban torz és hamis hangok is teret nyernek. A magát posztmodernnek nevező irodalmi–művészeti irányzat tagadja mindazt a kánont, amely az elődök szerepét és munkásságát vállalta és hirdette. Ezt a folyamatot erősítették fel a nemzeti gondolatot és érzést halványítani, eltörölni kívánó, az irodalom társadalom–megújító és tudatformáló, nevelő szerepét tagadó globalizáció propagátorai. Ideológiájuk, az annak szolgálatába szegődött lapok mérhetetlen rombolást végeznek múltbeli értékeink megítélésében, befo gadásában.

Az „átértékelés” áldozatai közt találjuk múlt századi irodalmunk sok kiváló alkotóját és életművét, köztük Illyés Gyula személyiségét és munkásságát, azt az emberét, aki a Bethlen Gábor-i magatartásból erőt merítve „két pogány közt próbált az egyetlen hazáért dolgozni” úgy, ahogy lehetett. Érthető, hogy – az Adyért vívott múlt századi harc analógiájaképpen – megindult a küzdelem Illyés Gyuláért, aki csillagként ragyog nemzeti kultúránk égboltozatján, ott, ahova a pályakezdő költőt, a néhány évtized múltán ugyancsak klasszikussá magasodott Németh László helyezte. Ám manapság az őt rágalmazó, életművét korszerűtlennek

minősítő, jelentőségét megkérdőjelező áramlatok következtében osztoznia kell az általa oly nagyra tartott Ady Endre, a „magyar fa” sorsában. Elhallgatják, munkásságát lekicsinylik, vállalt szerepét korszerűtlennek, időszerűtlennek ítélik. De a mai kornak is megvannak a maga Makkai Sándorai, akik tollat ragadnak, az igaz értékek védelmére kelnek, azokat fölmutatva és tudatosítva lépnek a küzdőtérre, akik a rágalmazó, igaztalan, deheroizáló és hamis hangok keltette szélárnyék-helyzetből a fényre hozzák, rámutatnak az Illyés-életmű örök értékeire, cáfolják a személyiségére zúduló rágalmakat. Gondoljunk csak Tüskés Tibor, Izsák József, Béládi Miklós, Tamás Attila, Domokos Mátyás kiváló monográfiáira, tanulmányaira, és Vasy Gézának az elmúlt bő évtizedben könyveire.

Aki az Illyés Gyula életműsorozat köteteit elolvasta, a benne rejlő gondolatok és eszmék értékeit elfogadta, aki ismeri a nép szociális felemelkedéséért küzdő, a nemzeti sorskérdéseket bátran föl vállaló és hirdető író életútjának állomásait, nyilvánvaló értetlenséggel, megdöbbenéssel fogadja az évtizedek során vele szemben elhangzott hamis vádakokat: ravasz taktikus, ingadozó, kétkulacsos, kompromisszumokat kereső, magyarkodó, nacionalista, fajvédő, fasiszta, antiszemita, egyszer szélsőjobboldali, máskor szélsőbaloldali. Vasy Géza, az említett kötetekben, fölveszi az illyési magatartás és életmű ellen

odavetett kesztyűt, elmélyült elemzéseivel kellően felvértezve vívja csatáját az utolsó nemzeti költő tisztessége és tisztasága, alkotásai értékeinek védelmére.

A „nemzeti költő” megtisztelő cím váltja ki a legvehemensebb ellenérzést az 1983-ban elhunyt költővel szemben. Ez azonban távolról sem valamiféle *epitheton ornans*-ként tapadt Illyés nevéhez, hanem személyiségének és munkásságának lényegét minősíti. Vasy Géza szerint az „se többet, se kevesebbet nem jelent, mint azt, hogy a legnagyobbak közé tartozó alkotó életművében a korszak legfontosabb nemzeti sorskérdései meghatározó súllyal vannak jelen, s a művek sora és az írói szerep részben a szerző életében, részben halála után komoly társadalmi hatást vált ki”, illetve ennél is tömörebben meghatározva: „a nemzet sorskérdéseit egy adott időszakban a legteljesebb körűen szólaltatta meg”. Más megvilágításban: „a nemzeti költő nem egyetlen elemből, hanem sok részből alkot szintézist, feladatvállalása nem szegényít, hanem épp ellenkezőleg: gazdagít”. A költő születésének 85. évfordulója alkalmából rendezett ünnepi esten elhangzott beszédében szólt a kitüntetett elismerés lényegéről: „Utolsó-nak nevezett ünnepi költőnk volt már nem egy. Ady Endre is megkapta ezt a címet, s meg Illyés is, még életében. De megkaphatják mások is: ameddig nemzet él, ameddig anyanyelvén meg tud szólalni, addig lesznek költői s közülük kerül ki – kerülhet – ki mindenkor a nemzeti tudat igazi megszólaltatója is. [...] Illyés nem abban az értelemben utolsó nemzeti költőnk, hogy mások nem követhetik, hanem abban, hogy időben ő hozzánk a legközelebbi.” A törekvés, a szerep és a szolgálat illetően való értelmezése a globalizáció, az uralkodó korszellelem, „a legújabb kori falanszter” korában sem avulhat el. „Az emberiség addig érezheti magát felnőtt-

nek, polgárnak, valamennyire szabadnak, ameddig anyanyelvi kultúrában, nemzeti keretek közt létezhet.”

Az időkeret, amelyben Illyés Gyulának élnie adatott, történelmünk legzaklatottabb korszaka volt: „a huszadik század az ő évszázada, s ő maga a huszadik századé”. Érzésben és tudatban egyaránt benne élt, azonosult mindazzal, amit népe, nemzete e viszontagságos korban elszenvedett, mindazzal az eszmével és törekvéssel, amely felemelkedését, kibontakozását, függetlenségét, sorsa jobbulását szolgálta. Népből, nemzetben gondolkodó költő volt. 1945 előtt a szociális gondok enyhítésére, az abból való kitörés lehetőségeit kereste, az azt követő közel negyven évben pedig a nemzeti sorskérdéseket helyezte közéleti szereplése, alkotásai tematikájának középpontjába. Ennek jegyében fogalmazta meg a maga *ars poeticá*-ját, hivatásának és szolgálatának lényegét. Vasy, kötetekben, ezt az elkötelezettséget példázza. Értelmezése szerint „az életmű elválaszthatatlan része az életút”, következésképp a közéletiség, a politikai szerepvállalás, illetve annak elutasítása ugyancsak teret kap a kötetek lapjain. Ennek tárgyalása megkerülhetetlen, hisz Illyés Gyula személyiségét támadók e téren keresték a legtöbb „fogást” támadásaik alátámasztására. A „művekben elbeszélte életrajz” meggyőző erővel cáfolja a vádak azzal az alkotóval szemben, aki „úgy emelkedik ki társadalmi rétegekből, ahonnan származik, hogy mindvégig köztük marad, vállalja a szellemi közösséget. Nem ő az egyetlen, aki ezt az utat így teszi meg, de egyike az elsőknek, s mindenképpen a legmaradandóbb művészi művel képviseli és szemlélteti ezt a magatartást és következményeit”. A római szekér példázatára vállalja azt a közéleti cselekvésben, vállalja az írásban, alkotásaiban: „a két kerék a politikai és a szelle-

mi élet, s a szekér csak akkor haladhat jól, helyes irányban, ha mindkét kerék megfelelően, azonos ütemben gördül”. Miként is lehetne ez másképp egy olyan alkotó esetében, aki azt vallja, hogy „áruló lennék, ha csak író akarok lenni”, aki számára az írás „nemcsak önkifejezés, önteremtés volt, hanem társadalmi feladatvállalás”, aki fennén hirdette, hogy „az alkotásnak közösségi feladata is van”.

A közösségi feladatra kora ifjúságában elszegődött. Világnézetét a párizsi évek szélesbítették, adtak annak tágabb, európaibb, egyetemesebb karaktert. Ez vezette őt a népi írók táborába, lett ő is – Móricz Zsigmond szavaival – magvető, azok sorában, akik társadalmi változásokért, egy új, igazságosabb világért, a nemzet függetlenségéért és felemelkedéséért küzdöttek. Aki közszereplést vállal, annak adott esetben taktikáznia is kell. „Illyés Gyula »taktikázása« – hangsúlyozza Vasy Géza – mindig a maga által mindhalálig vállalt stratégiai célkitűzésből következett: a magyar nép megmentésének feladatából, a hazateremtés szükségességének és lehetőségének kiölhetetlen hitéből.” Tette ezt nyílt kiállással vagy hallgatással, tette bátor fellépéssel vagy alkudozással, az „amint és ahogyan lehet” parancsa szerint, de mindvégig és mindenkor megőrizve személyiségének tisztaságát, a maga a belső szellemi függetlenségét. A hatalom csúcsán levő Aczél Györggyel tartott kapcsolat célja sem volt más, mint hogy „megteremtse azokat a reális csoportokat, amelyekben át közölheti nézeteit a magyarság gondjáról-bajáról”. „...taktikai érzéke elsősorban abban mutatkozott meg, hogy minden korban megtalálta azokat a témaköröket és műfajokat, amelyekben alapeszméit a leghatékonyabban lehetett kifejtetni.” Ez korántsem jelentett megalkuvást. „A célkitűzés mindig a diktatórikus, a nemzet számára káros tenden-

ciák visszaszorítása volt, soha nem azok helyeslése, még taktikai okokból sem.” A hatalmon levőket azonban ez nem akadályozta, tartotta vissza attól, hogy munkáit cenzúrázzák, megakadályozzák abban, hogy a kisebbségek védelméért és jogaiért történt bátor kiállása nyomán a román rágalmakra nyíltan válaszolhasson, hogy a *Szellem és erőszak* című kötetének terjesztését letiltásák. Joggal fogalmazhatta meg Vasy Géza: Illyés Gyula „soha nem vált a hatalom dédelgetett kedvencévé”. Tárgyaló partner volt, akit nem lehetett kiiktatni.

Az *Élet-kép* sorozatban megjelent monográfia, az Illyés Gyuláról írott tanulmánykötetek kifejezett szándéka, hogy az alkotót és az életművet kihozza a feledés és elhallgatás árnyékából, oszlassa a téveszméket, cáfolja az alkotóval és életművével kapcsolatos rágalmakat, visszaverje a lekicsinylő vélekedéseket. Műelemzései, a pálya egy-egy mozzanatának értelmezése, kortársaihoz fűződő kapcsolatainak feltárása, az Illyés-monográfiák bemutatása mind-mind ennek a szolgálatában állnak. Megannyi fénycsóva, amely oszlatja az árnyékot, amellyel emléket és nagyságát kisebbiteni szeretnék, segíti a mai olvasót az életmű értékeinek és időszerepének felismerésében, abban, hogy azt beépíthesse a maga érzés- és tudatvilágába. A *Puszták népe* írójának népi elkötelezettsége, nemzeti gondjaink számadója és számtartója ma is elévülhetetlen erkölcsi-etikai példaként áll előttünk. A „haza a magasban” metafora költői álma időtlen és áhított idea minden magyar számára. Illyés Gyula életútja és művei emberségben, magyarságban egyaránt erőforrás számunkra. „Ez az életmű nemcsak irodalomtörténeti érték, hanem olyan hagyomány is, amelynek elevennek kell maradnia, mert hozzánk, s utódainkhoz szól.” Küldetéses ember, küldetéses író volt,

aki „a kiegyenlítő, az összeegyeztethető, a szintetizálni törekvő szerepét vállalta magára”. Az utókor számára is vállalható alkotó egyéniség, kinek életműve aktualitása sosem halványulhat el: „amíg létezni fog magyar nyelv, addig nélkülözhetetlen érték a magyarság s azon keresztül az emberiség számára”.

Nemzeti költő volt. „A mindig is megosztott magyar szellemi életnek olyan egyénisége, aki alkatánál fogva is, célkitűzéseivel is az egységesítést próbálta elősegíteni, hogy ezzel is a magyarság megmaradását támogathassa, egy építőkövet legalább hozzátehesen a még mindig fel nem épített Ady-megénekelte Templomhoz”.

(Vasy Géza felhasznált, ismertetett művei: *Illyés Gyula évszázada (Felsőmagyarországi Kiadó, Miskolc, 1998)*; *Illyés Gyula (Elektra Kiadóház, Budapest, 2002)*; „*Haza a magasban*” (Nap Kiadó, Budapest, 2010)

Sz. Egyed Emma, 1968;
 átm. 128 mm, kétoldalas, öntött bronzérem